

שאינן הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, ואיתא (סנהדרין מו.) בשעה שאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי... וכל שכן בצערן של צדיקים אפילו שהוא כפיה לדבר מצוה... (שם קעה).

דף קנ

'מאי שנא הוא ומאי שנא חבירו? אמר רב פפא: חבר נכרי'. על לשון 'חברו' בכל מקום, אם הוא מתפרש בדומה לו דוקא, ישראל כמותו וכד' או אף נכרי – ע' במצוין בגליון הש"ס לרעק"א ובתשובתו בס"י צה; משיב דבר ח"ד סו"י כא; דברי סופרים (לר"צ הכהן) יט.

'אמירה לעכו"ם שבות'. רש"י להלן (קנג.) פירש בטעם איסור אמירה משום שהוא כשלוחו. ואילו בעבודה זרה (טו.) פירש רש"י טעם האיסור משום 'ממצוא חפצך ודבר דבר'.
ופירשו האחרונים שעיקר הטעם הוא משום שנראה כשלוחו, אלא שהוצרך לטעם 'ממצוא חפצך' כאשר מצוהו בשבת לעשות לאחר השבת, שמתעם נראה כשלוחו אין מקום לאסור שהרי עושה בחול, אבל משום 'ממצוא חפצך' אסור (קהלות יעקב ע"ז ח וע"ש שבת יד נה; קובץ שעורים ביצה אות מט. וע' גם בספר זכר יצחק סו"י נד).

והביאו ראה שעיקר הטעם משום שנראה כשלוחו [או משום גדר 'לא יעשה מלאכה' – שאסרו חכמים שלא תיעשה מלאכת ישראל אפילו ע"י אחרים. ע' בזה בקה"י שבת יד] ולא משום 'ממצוא חפצך' – שהרי בבבא מציעא (ז.) מבואר שאמירה לנכרי אסורה אף בשאר איסורים שאין שייך בהם טעם זה אלא משום שנראה הנכרי כשלוחו.

ואין הכוונה לדין שליחות ממש, שהרי יש אופנים שאף כשעושה הנכרי על דעת עצמו אסור הגם שאין שייך בזה דין שליחות – אלא הכוונה שעושה בעבורו (קהלות יעקב שם).

יש מהאחרונים שהקשו, מדוע יש צורך באיסור מיוחד של אמירה לעכו"ם והרי יש פוסקים שיש שליחות לעכו"ם לחומרא מדרבנן, ואם כן בדין הוא לאסור משום כך אמירה לעכו"ם [ואף לדבר עבירה יש שליחות כאשר השליח אינו בר חיובא, לפי דעה אחת בגמרא ב"מ י' (עפ"י שו"ת פני יהושע י"ד ג.) ותירצו שבאיסור שבת אין שייך דין שליחות, כי שליחות שייכת כשהמעשה עצמו אסור אבל בשבת האיסור הוא בביטול שביטת שבת, בכך שהאדם לא נת, והרי ענין זה אין שייך ליחס למשלח שהרי סוף סוף הוא נח (עפ"י בית מאיר ה; שו"ת חתם סופר פד; חרושי הגר"ר בנגיס ח"א ה, יד). אך יש שהוכיחו שאין הנחה זו מוסכמת, אלא אף באיסורי שבת שייך לחייב אעפ"י שהאדם נח (עפ"י קהלות יעקב שבת נה שהוכיח כן מהנמו"י בב"ק כב. ותירץ קושית האחרונים בדרך מחודשת, שמדין שליחות מדרבנן היה זה כעין 'שנים שעשאוה' והוי כשבות דשבות. ע"ש. וע"ע שו"ת מחנה חיים מהדו"ג או"ח ג; אגרות משה או"ח ח"ד ס; קה"י ב"ק כא, א; חרושים ובאורים).

אמנם יש שדייקו מדרברי רש"י (קנג.) שדעתו ששייך שליחות לעכו"ם לחומרא בשבת, ולכן כתב 'והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת', ומשום אמירה לעכו"ם לא נאסר שם כיון שאומר בערב שבת לעשות בשבת, ובאופן זה אין איסור אמירה לעכו"ם לדעתם. ולשיטתם בנוסף לאיסור אמירה לעכו"ם קיים איסור משום שיש שליחות לעכו"ם לחומרא (שם. וע' גם חות יאיר סו"י מט שמשום כך סברא היא שאסור לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר לעשות מלאכה, משום שליחות לחומרא. ואולי לפי דעה זו אכן אין צריך לדין מיוחד בשבת [ומה שאמרו כאן 'אמירה לנכרי שבות' היינו משום החומרא הרבנן שיש שליחות לעכו"ם], ורק באופנים שעשה הנכרי לדעת עצמו כגון בדבר מפורסם שאסור, ששם אין שייך דין 'שליחות' וכו"ל. וע"ע בכללות הענין בשו"ע הגר"ז רמג, א, שם, ז; אור לציון ח"א כג; שבט הלוי ח"ג קעב).

'הנראה שתעמוד עמי לערב'. יש מפרשים [בשונה מפרש"י שפירש לשון אזהרה] בלשון שאלה: האם נראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב? (ר"י, מובא בבית יוסף שז).
ואף לפרש"י נראה שלא התירו אלא בלשון מסופק, וכפי שדייק הריטב"א (בע"ז ד.י). מכך שלא אמר קיצרו ואמרו 'ורבי יהושע בן קרחה מתיר' – ללמד שלא התיר ריב"ק אלא בלשון הזה, שאין בו זכר מלאכה והוא אומר בלשון מסופק 'הנראה שתעמוד', וכפי שפסק הרמב"ם והשו"ע (או"ח שז, ז) שלא יאמר: 'היה נכון עמי לערב', שזהו בגדר דיבור ממש (בית יוסף שם).

*

'... ומעתה הרי נבין ענין מעלת המנוחה; הרי כל סוד עולם הבא הוא רק מנוחה, 'נצר מטעי', נטוע ומושרש בתכלית, בלתי נייד, וגם שבת שהוא מעין עולם הבא, עיקר היסוד בו הוא מנוחה, כמו שאנו אומרים בתפלה 'יום מנוחה'. ולראות ענין המנוחה הנדרש לשבת קדש, ממה שאנו אומרים 'מנוחת אהבה ונדבה' – הנה אהבת הבריות יוצאת ממעלת המנוחה, נדבה מוצאה ממנוחה, בלי מנוחה אי אפשר להיות אהבת הבריות, בלי מנוחה אי אפשר להיות נדבה בשום אופן, מאי-מנוחה יוצאת שנאת הבריות. 'מנוחת אמת ואמונה' – הנה אמת ואמונה הוא מסוד המנוחה, מהסוד של 'לא נייד', ההיפך מ'שקר אין לו רגלים', כי שקר הריהו נייד היותר גדול. 'מנוחת שלום ושלוחה השקט ובטח מנוחה שלמה שאתה רוצה בה', סוד מנוחה כזו של 'שלום ושלוחה השקט ובטח' – נדרש לשבת קדש.

'יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו את שמך' – בתו של הסבא ז"ל היתה לרגלי מחלתה אצל פרופיסור ואמר לה שמהעיקרים לרפואת מחלתה להיות במנוחה ושלא להתרגז, וספרה זאת בשמחה להסבא שגם רופאים מרפאים מחלה במנוחה, ואמר לה הסבא: היית צריכה לשאול לו, פרופיסור אהוב, הן אמת שצריכים מנוחה, אבל אמור לי, איך זה משיגים מנוחה? זאת היא בקורת חריפה מאד, הן אמת שכמעט כל הרופאים הגדולים מרפאים ברוחניות יותר מבגשמיות, נותנים 'דיעטע' על מנוחה, שלא להיות בכעס, לכל להתרגז, אבל ישאלו להם איה איפה משיגים כל זה? יאמרו נא איך מתהווה מנוחה.

מזה גופא לראות בחוש תורה מן השמים, תורה הק' מצוה על מנוחה, והיא מלמדת ונותנת עצות איך להשיג מנוחה. לפי המתבאר הנה הסוד של שבת קדש הוא שהאדם יגיע למעלת המנוחה, ולא יזיח מנוחה – 'מנוחת שלום ושלוחה השקט ובטח', מבהיל מאד, אף ניד כל שהוא לא, עד שאמרו חז"ל (מכילתא יתרו) ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך – כאילו כל מלאכתך עשויה. ולצורך, אחד צריך לנסוע, או לעשות מלאכות אחרות, צריך להיות אצלו ביום השבת כאילו כבר הכל עשוי, כאילו אין מוטל עליו כלום. סוד מנוחה כזו צריך לשבת קדש. ואיך זה מגיעים לזה, איך מתהווה סוד מנוחה כזו?

וזהו סוד הענין; הבורא שברא הנפש, בידעו איזה עיקר גדול הוא מנוחה ושהו תכלית האדם, ויודע עד כמה מגיע ענין המנוחה, מה שמטריד את האדם, מה שמניעו ומטלטלו ממקומו, הוא נתן לנו סדר ו'דיעטע' על מנוחה, וזהו הסוד של כל הלכות שבת; כל הלכות שבת אינם אלא סידור ענין 'דיעטע' על מדת המנוחה, וכשישמור אדם על 'דיעטע' זו, ישמור כל הלכות שבת, כל הל"ט מלאכות ואבירייהו, לטוף יגיע על ידי זה לידי 'מנוחת שלום ושלוחה השקט ובטח', הוא כבר יהיה נטוע ומחובר בארץ, קרקע דלא נייד. איש מתבונן רואה איך שהוא נעשה נייד מכל

מלאכה, גם הדיבור במלאכה גרידא מנדנדו ומרעידו, והוא יבין היטב את הדין של **ממצוא חפצך** ו**דבר דבר** שגם דיבור אסור.

'הרהור מותר'. צריכים להבין שאין זה אלא הדרגת התחלופה שבלמעשה, אבל בעיקר היסוד גם הרהור אסור, שאין זה מתאים הרהור מותר עם היסוד של 'כאילו כל מלאכתך עשויה', 'כאילו כל מלאכתך עשויה' – הרהור אסור.

בקצרה זהו הסוד של כל הלכות שבת; לעשות את האדם למנוח, להכניסו במעלת המנוחה כפי שנתבאר. ובודאי שכל המלאכות, ואף מלאכת בורר וכיוצא, גם כן יש להם שייכות לענין המנוחה. וזוהי הראיה היותר גדולה על תורה מן השמים, שרק תורה מן השמים יכולה ליתן 'דיעטע' כזאת על מנוחה.

זהו הסוד של הלכות שבת, ובאמת שזהו גם כן הסוד של כל התורה כולה, הסוד של כל התורה אינה אלא כי אם 'דיעטע' להכניס את האדם במעלת המנוחה, לעשותו נטיעה, שיהיה מחובר וקבוע, בלתי נייד, בלי להזיזו ממקומו, ליעשות סוד של 'נצר מטעי'...

צריכים לידע כי אם אנו אומרים 'דיבור אסור' משום שהדיבור גרידא הוא סוד כזה שמנענעו ומרעידו, ואם כן הרי לאו דוקא דיבור, ומדו הבטחה? האם מעט מרעידתו? הרי עוקרתו ממקום חיבורו! והנה כשיתבונן האדם הרי יתכן שעוסק הוא כל היום בהשתרשות, בעקירת שרשים, ומאין יהיה לו איזה חיבור, מבהיל מאד הדבר!

בקצרה: זהו כל עבודת האדם, ליעשות מחובר, ליעשות נטיעה, להתהוות 'נצר מטעי' ו'לעולם ירשו ארץ' – זהו כל סוד עולם הבא' (מתוך 'דעת חכמה ומוסר' ח"ב סה)

*

'מפקחין פיקוח נפש ופיקוח רבים בשבת...'. רש"י מפרש 'פיקוח נפש' בדבר שיש בו סכנה. והרי"ד תמה על כך הלא לפיקוח נפש מותר חילול גמור במעשה ואינו ענין לכאן. וכתב שברוב ספרים אין כתוב 'פיקוח נפש' אלא 'פיקוח רבים' בלבד, והיינו להשתדל ולדבר בעבורם אם יש להם צורך כלשהו. ואולי יש לפרש בדעת רש"י בדבר שאין בו סכנה כעת אעפ"כ מותר לפקח ולהתעסק בדברים שיש בהם עניני פיקוח נפש לזמן אחר, וכמו חפצי שמים של מחר שמותר לדבר בהם. וצ"ע לפי זה אם הוא הדין לפקח על עסקי רבים שביום אחר. ויתכן שאין התר בשניהם אלא כשיש תועלת מה בדיבור עליהם בשבת, משום אסיפת העם וכד' (ע' כעין זה בשו"ת הריטב"א קטו שאין להחרים בשבת אלא חרם שיש בו פיקוח נפש או תיקון הרבים. וע' משנ"ב שו סקנ"ב).

(ע"ב) 'זנמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף...'. קנס עצמו של לגדרה לעולם מפני שחישב בשבת לגדרה, ואעפ"י שחישב כן בשוגג. ולפיכך זכה ונעשה בו צלף וכו' (ריטב"א. וע"ע בחדושים ובאורים).

הרב חיד"א בספרו 'מדבר קדמות' מביא שאותו חסיד היה תיקון צלפחד, שהיה המקושש לחד מאן דאמר. וזהו שנעשה לו נס ועלתה בו צלף, צלף – ח.ד. (וע"ע בלקוטי הש"ס המיוחס לרבנו האריז"ל; בן יהודע ופתח עינים ומאור ישראל כאן).

'אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל'. בטעם איסור זה כתב בשו"ע הרב (רצט, טו): משום שהבדלה הוא כמלוה את המלך (כמשמעות לשון רש"י), ולכן אין לעשות מלאכה קודם לזה. וכבר מובא

בספרי הגאונים, כמי שנכנס אצל המלך, נכנס ברשות ויוצא ברשות (עפ"י הלכות קצובות). ובמשנה ברורה (שם ס"ק לג) כתב שכל זמן שלא הבדיל עדיין קצת קדושת שבת עליו. ובחידושי הגרי"ז על הרמב"ם באר שהאיסור הוא משום שעדיין לא קיים מצות הבדלה, בדומה לאיסור מלאכה קודם התפילה. (וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א כב וח"ב).

יש אומרים שכל שלא עשה מלאכה קודם הבדלה, עדיין קיימת קדושת שבת לגבי מהתורה, מפני שמצוה להוסיף מחול על הקודש, ובערב שבת אפשר להוסיף על ידי קבלת שבת, ובמוצאי שבת התוספת היא על ידי אי עשיית מלאכה והבדלה (פרי מגדים, בהקדמה לסימן רצו. וע"ע ערוך השלחן רצט, כא).

כתב המגן-אברהם (תצא, א): מי שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעוד יום ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל והבדיל, צריך עיון אם מותר לאכול חמץ, דלכאורה נראה שמותר לאכול דכיון שחשיכה לילה, הוי חול לכל מילי, אלא שחכמים אמרו שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפילה אבל איסור חמץ אין תלוי בהבדלה שהרי אף בחול המועד אסור לאכול חמץ, הלכך כיון שחשכה מותר לאכול חמץ. והוסיף בשו"ע הרב (שם ג): 'ואף להוסיף מחול על הקודש אין צריך, כי אם לענין שביתת יום טוב ממלאכה וכו' אבל לענין שארי דברים התלויים בקדושת היום כגון מצות מקרא קודש (עיי' ס' תקסט) אין צריך להוסיף מחול על הקודש, וכל שכן לענין אכילת חמץ שאינו תלוי כלל בקדושת היום, שהרי אף בחולו של מועד אסור לאכול חמץ' (ועיי' כף החיים שם).

דף קנא

'מותר לאדם לומר להבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי'. ואין בזה איסור משום משא ומתן בשבת, כיון שלא נתוסף ממון לאחד מהם אלא שניהם עומדים בממונם, וכמו שכתב הרמב"ם (שבת כד, ח) שמותר לאדם לשמור פירותיו בשבת ואין בו משום איסור עשיית חפציו כי לא נאסר אלא לקנות חפצים וכד' אבל לא לשמור ממונו שבידו, הא למה זה דומה לנועל ביתו מפני הגנבים.

ואולם בתוס' בעירובין (מג ד"ה הלכה) למדו מכאן שאפילו לשמור בשכר מותר [שהרי 'שמור לי ואשמור לך' שומר שכר הוא]. אך תמוה מסוגיא מפורשת בב"מ (נח) ששמירה בשכר בשבת אסורה. וצריך לומר לדעתם ששונה כאן כיון שבעליו עמו אין אחריות שמירה עליו, וכיון שאין חובה לטרוח בשמירתו כגון לקדם ברועים ובמקלות וכו' אלא משגיה על הפירות בראיה בעלמא – לא אסרו לעשות זאת בשבת. אלא שמדברי הרמב"ם (שכירות א) נראה ששמירה בבעלים אינה פוטרת מחיוב שמירה אלא מתשלומין, ובדין היה לאסור השמירה בשבת אם לא מפני הטעם הראשון שאינו מרויח ומוסיף על ממונו (עפ"י אור שמח שבת כד, ח).

'רב אמר ממקום קרוב משמואל אמר...'. על שאר מחלוקות של רב ושמואל הדומות לזו, אם לפרש 'ממש' אם לאו – ע' במצוין בסוטה יא.

'אמאי, הכא נמי ימתין בכדי שיעשו? אמר עולא בעומד באסרטיא...'. לפרש"י השאלה היא, אף